

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

Ю. ЧОРНОУС,

докторант Національної академії внутрішніх справ (Україна, м. Київ), кандидат юридичних наук, доцент

SUMMARY

The issue of international crime investigation are relevant to the current stage of development of society, and important problems are solved when using the assistance of international organizations. As the empirical study of sources, the most effective is the interaction of the pre-trial investigation of Ukraine NCB Ukraine, during the investigation of crimes of international character is mainly to: 1) the exchange of information, 2) identification and verification of persons subjects for Interpol and police foreign countries, and 3) an international wanted list through Interpol, implement delivery person (extradition), 4) assistance in the performance of procedural actions in the framework of international cooperation. However, the interaction potential is not fully realized. In addition, requiring substantial improvement measures interaction with Europol Bureau coordinate the fight against organized crime and other dangerous crimes in the territory of the Commonwealth of Independent States.

* * *

Питання розслідування злочинів міжнародного характеру є актуальними на сучасному етапі розвитку суспільства, й важливі завдання вирішуються за умови використання допомоги міжнародних організацій. Як свідчить вивчення емпіричних джерел, найбільш ефективною є взаємодія органів досудового розслідування України з Робочим апаратом Укрбюро Інтерполу (НЦБ Інтерполу України), що під час розслідування злочинів міжнародного характеру здійснюється головним чином з метою: 1) обміну інформацією; 2) ідентифікації та перевірки осіб, предметів за обліками Інтерполу та поліцій зарубіжних країн; 3) проведення міжнародного розшуку каналами Інтерполу, забезпечення реалізації видачі особи (екстрадиції); 4) допомоги при виконанні процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва. Однак, потенціал взаємодії реалізується не повною мірою. Крім того, потребують суттєвого удосконалення заходи взаємодії з Європоллом, Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території СНД.

* * *

Актуальные вопросы расследования преступлений международного характера можно решить с помощью международных организаций. Согласно эмпирических данных, наиболее эффективным является взаимодействие органов досудебного расследования Украины с Рабочим аппаратом Укрбюро Интерпола (НЦБ Интерпола Украины), что осуществляется главным образом с целью: 1) обмена информацией, 2) идентификации и проверки лиц, предметов по учетам Интерпола и полиции зарубежных стран; 3) проведения международного розыска по каналам Интерпола, обеспечения реализации выдачи лица (экстрадиции); 4) помощи при выполнении процессуальных действий в рамках международного сотрудничества. Однако, потенциал взаимодействия реализуется не полностью. Кроме того, требуют существенного усовершенствования мероприятия взаимодействия с Европоллом, Бюро по координации борьбы с организованной преступностью и иными опасными видами преступлений на территории СНД.

Постановка проблеми. *Вирішенню важливих завдань розслідування злочинів міжнародного характеру сприяють міжнародні організації глобального та регіонального рівнів. Проведені дослідження свідчать, що найчастіше органи досудового розслідування України використовують допомогу Робочого апарату Укрбюро Інтерполу (НЦБ Інтерполу України). Потребують удосконалення заходи взаємодії з Європоллом, Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території СНД. Однак, потенціал взаємодії реалізується недостатньо. На вказані питання, пов'язані з необхідністю підвищення активності використання допомоги міжнародних організацій, акцентується увага у статті.*

Актуальність теми дослідження полягає в тому, в сучасних умовах злочинність все частіше набуває міжнародного характеру, що потребує застосування нових засобів, методів і прийомів діяльності. Ефективна боротьба з такими злочинами залежить від їх швидкого, повного та неупередженого розслідування, що зумовлює необхідність всеосяжного залучення наукових до-

сягнень у практику, застосування заходів міжнародного співробітництва, максимального використання потенціалу міжнародних організацій.

Метою статті є з'ясування особливостей використання органами досудового розслідування України допомоги міжнародних організацій з метою розслідування злочинів міжнародного характеру.

Виклад основного матеріалу до-

слідження. Міжнародні організації глобального та регіонального рівнів спрямовують свою діяльність на вирішення важливих завдань боротьби зі злочинами міжнародного характеру. Провідну роль на глобальному рівні відіграють ООН та її спеціалізовані установи, Інтерпол.

Так, ООН, створена 1945 року, що нині налічує 193 держав-членів, визначає загальні стандарти, принципи, рекомендації, що стосуються кримінального судочинства, прав і свобод громадян, які залучені до його сфери. Завдання міжнародного співробітництва держав впливають зі ст. 1 Статуту ООН, а забезпечують ефективну діяльність ООН у даному напрямі численні структурні підрозділи, інститути, спеціалізовані конгреси. Генеральна Асамблея ООН є ініціатором розробки міжнародних і національних програм боротьби з найбільш небезпечними і поширеними злочинами міжнародного характеру.

На регіональному рівні боротьбу зі злочинами міжнародного характеру координують установи, створені в межах Ради Європи, яка об'єднує 47 держав-членів у європейському просторі, а також Європейського Союзу. Важливе значення має діяльність Організації з безпеки і співробітництва у Європі, Європолу, Євроюсту. Інший напрям регіонального співробітництва відбувається у межах СНД – Співдружності Незалежних Держав.

Провідне місце серед міжнародних організацій глобального рівня у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру займає Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол.

Інтерпол – це міжнародна, міжурядова організація, до якої входить 188 країн світу. СРСР став членом Інтерполу 1990 року, з набуттям Україною незалежності прийняття України до Інтерполу відбулося 1992 року.

Структура Інтерполу передбачає функціонування в кожній державі-члені Національного центрального бюро (НЦБ) Інтерполу – підрозділу, який безпосередньо забезпечує міжнародне співробітництво правоохоронних органів своєї держави в рамках Інтерполу. В Україні таким «опорним пунктом» є НЦБ Інтерполу України (Робочий апарат Укрбюро Інтерполу), що є самостійним структурним підрозділом апарату МВС України.

Як зазначає О.М. Бандурка, у повсякденній практиці Інтерпол не стикається з усіма видами злочинів міжнародного характеру, але існує досить стійка група злочинних діянь, які фігурують в офіційних запитах правоохоронців і задля розкриття яких здійснюється активне співробітництво поліцейських служб. Найбільш поширеними серед них нині є тероризм, фальшивомонетництво, незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин, відмивання «брудних» коштів, викрадення культурних цінностей і антикваріату, торгівля людьми [1, с. 238].

Проведені дослідження свідчать, що взаємодія органів досудового розслідування України з НЦБ Інтерполу України під час розслідування злочинів міжнародного характеру здійснюється головним чином з метою: 1) обміну інформацією; 2) ідентифікації та перевірки осіб, предметів за обліками Інтерполу та поліції зарубіжних країн; 3) проведення міжнародного розшуку каналами Інтер-

полу, забезпечення реалізації видачі особи (екстрадиції); 4) допомоги при виконанні процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Так, здійснюючи обмін інформацією при розслідуванні злочинів міжнародного характеру, органи досудового розслідування України за відповідними запитами до НЦБ Інтерполу України можуть одержати з Генерального секретаріату Інтерполу та НЦБ Інтерполу іноземних держав інформацію різного змісту, основи котрої визначені Інструкцією 1997 року [2]. Її узагальнення дозволяє вести мову щодо інформації про: 1) протиправну діяльність особи; 2) особу (осіб), які підозрюються у вчиненні злочину та їх зв'язки, а також про обвинувачених; 3) місцеперебування або проживання підозрюваних та обвинувачених, що виїхали за кордон; 4) спосіб вчинення злочину, інші обставини його вчинення; 5) протиправну діяльність організованих злочинних угруповань, а також їх членів; 6) комерційні структури, інші юридичні особи, розташовані за кордоном, які причетні до протиправної діяльності; 7) основні напрями діяльності таких юридичних осіб, розміри їх статутного капіталу, відомості про їх керівників, засновників (можливе отримання інформації про укладені іноземними фірмами угоди з українськими юридичними та фізичними особами або за їх участю, наслідки їх виконання); 8) транспортні засоби, які були викрадені та їх власників; 9) наркотичні засоби, психотропні речовини, предмети антикваріату, підроблені документи, гроші та інші об'єкти, пов'язані з подією злочину; 10) аналітичну, наукову, статистичну та довідкову інформацію з питань правоохоронної діяльності тощо.

Проведений аналіз свідчить, що обсяг інформації, яка може запитуватися при розслідуванні злочинів міжнародного характеру, є досить широким, крім того, її слід віднести саме до криміналістичної інформації. Так, В.В. Бірюков відзначає, що криміналістична інформація має яскраво виражене цільове призначення – сприяти розслідуванню злочинів, під нею розуміються дані про подію злочину, отримані в результаті його цілеспрямованого пізнання криміналістичними засобами та методами, а також інша інформація, призначена для розслідування злочинів. Саме така інформація складає масиви криміналістичних обліків. При цьому криміналістичного значення може набувати будь-яка інформація неза-

лежно від походження й основного цільового призначення [3, с. 10].

За даними Робочого апарату Укрбюро Інтерполу, найчастіше обмін такою інформацією відбувається з питань незаконного обігу наркотиків, зброї, вибухівки, радіоактивних і отруйних речовин; підробки документів, грошей, платіжних карток; ідентифікації трупів; перевірки ДНК-профільів; розшуку безвісно зниклих осіб; розповсюдження шкідливих програм (вірусів); дитячої порнографії тощо. Криміналістичне значення переліченої інформації обумовлено й тим, що для її дослідження, постановки та облік та використання необхідно використовувати засоби, методи і прийоми криміналістики.

Важливим напрямом взаємодії з Інтерполем при розслідуванні злочинів міжнародного характеру є ідентифікація та перевірка за обліками осіб, причетних до їх вчинення; предметів, що мають відношення до події злочину.

З даною метою використовується розгалужена система обліків, які мають криміналістичне значення: алфавітний облік; картотека даних про зовнішність злочинця; картотека документів та найменувань; картотека злочинів відповідно до їх видів та груп; дактилоскопічна картотека; фототека рис зовнішності; картотека осіб, що безвісно зникли, невпізнаних трупів; картотека викрадених автомобілів, творів мистецтва, культурних цінностей, антикваріату, ювелірних виробів тощо; довідкова картотека ручної нарізної вогнепальної зброї [4, с.92-95]. Новий вид криміналістичного обліку пов'язаний із накопиченням, систематизацією та використанням бази даних ДНК-профільів.

Іншого змісту набуває використання допомоги Інтерполу з метою міжнародного розшуку та забезпечення реалізації видачі особи (екстрадиції), про що відзначає у своєму дослідженні О.Н. Карпов [5, с. 8-10]. За таких умов НЦБ Інтерполу України виступає не тільки посередником і суб'єктом взаємодії, але й органом, що безпосередньо організовує та координує проведення розшукових заходів, приймає безпосередню участь у забезпеченні проведення екстрадиції.

Міжнародному розшуку з ініціативи правоохоронних органів України підлягають: 1) особи, які виїхали за межі України і ухиляються від кримінальної відповідальності та відбуття покарання за злочини, за які

згідно з чинним законодавством або судовим вироком, що набув законної сили, передбачене (призначене) покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше шести місяців; 2) громадяни, які пропали безвісти – за наявності вірогідних відомостей про виїзд розшукуваних за кордон; 3) іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні і щодо яких отримана інформація про вчинення ними злочинів на території інших держав (п. 4.3 Інструкції 1997 року) [2].

Різноманіття вирішуваних Інтерполом завдань обумовлює необхідність застосування різноманітних засобів. Одним із них є використання можливостей інформаційно-пошукової системи I-24/7 – глобальної телекомунікаційної системи, яка побудована з урахуванням новітніх інформаційних технологій, надає якісний та конфіденційний цілодобовий безпосередній доступ до інформаційних ресурсів Генерального секретаріату Інтерполу, а також дозволяє здійснювати обмін інформацією між НЦБ Інтерполу різних держав. Важливо, що сьогодні доступ до інформаційно-пошукової системи I-24/7 цілодобово мають й підрозділи органів внутрішніх справ, згідно з Інструкцією про порядок надання доступу органам і підрозділам внутрішніх справ України до телекомунікаційної мережі I-24/7 2011 року [6].

Інтерпол оснащено комп'ютеризованою Системою кримінальної інформації (ICIS), системою автоматизованого пошуку (ASF). Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності Інтерполу здійснює група аналізу кримінальної оперативної інформації (ACIU) тощо.

Серед регіональних міжнародних організацій, які вносять суттєвий вклад у забезпечення боротьби зі злочинами міжнародного характеру, слід відзначити Раду Європи, яка є першою європейською міжурядовою організацією, створеною після Другої світової війни (1949 рік). Сьогодні членами Ради Європи є 47 держав, у тому числі й Україна з 1995 року. За результатами діяльності Ради Європи прийнято понад 200 міжнародних договорів (конвенцій), які регламентують різні питання протидії злочинності, забезпечення прав осіб, як залучаються до кримінального провадження.

Безпосередньо питанням боротьби зі злочинами міжнародного харак-

теру присвячена діяльність Європейського поліцейського відомства або Європолу (Europol – European Police Office). Для реалізації взаємодії із залученням Європолу, кожна країна-член Європейського Союзу визначила як національне бюро окрему службу, уповноважену від імені національного правоохоронного співтовариства контактувати з центральною представництвом організації.

Відповідно до ст. 5 Рішення Ради від 6 квітня 2009 року «Про створення Європейського поліцейського відомства (Європол)» [7], функціями Європолу є:

а) збирання, зберігання, обробка, аналіз інформації й відомостей, обмін інформацією та відомостями;

б) невідкладне повідомлення компетентним органам держав-членів через відповідний національний відділ про факти, які їх зачіпають, й невідкладне інформування про зв'язки між злочинами;

в) сприяння розслідуванням у державах-членах, особливо шляхом передачі національним відділам всієї доцільної інформації з цього приводу;

г) звернення до компетентних органів відповідних держав-членів із запитом про порушення, проведення й координацію розслідувань та висування пропозицій про запровадження спільних слідчих груп з певних справ;

е) надання державам-членам відомостей і допомоги в аналізі, коли відбуваються міжнародні заходи;

ф) підготовка оцінок загроз, стратегічних аналізів і загальних доповідей, що відносяться до його завдань та інші [7].

Отже, Європол – це спеціалізований орган Європейського Союзу, що координує дії поліції та інших компетентних органів держав Європейського Союзу, здійснює збирання, аналіз і обмін інформацією про злочини та осіб, причетних до їх вчинення, виконує інші завдання. Перелік таких злочинів визначений у Рішенні Ради від 6 квітня 2009 року і охоплює боротьбу з: 1) транснаціональною організованою злочинністю; 2) міжнародним тероризмом, а також 3) «іншими тяжкими формами злочинності» міжнародного характеру (всього 24 категорії злочинних діянь, перерахованих до додатку до Рішення [7]).

Закономірно, що Європол поширює свою діяльність на територію держав-членів Європейського Союзу. Також Європол здійснює співробіт-

ництво з державами, які не входять до його складу. Так, 4 грудня 2009 року була укладена Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво [8], що набрала чинності 16 листопада 2011 року.

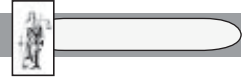
Згідно Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу 2012 року [9], у його складі передбачено функціонування Національного контактного пункту Європолу в Україні (п.1.2).

Варто відзначити завдання у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру і Євроюсту – спеціалізованого органу Європейського Союзу у боротьбі зі злочинністю. Євроюст розпочав свою роботу у березні 2002 року, до його головних завдань відноситься координація діяльності державних органів, відповідальних за розслідування злочинів та реалізацію міжнародної правової допомоги. Діяльність Євроюсту розповсюджується на випадки, коли в розслідуванні бере участь кілька держав, головним чином держав-членів Європейського Союзу, а також третіх держав. Компетенція Євроюсту поширюється як на злочини, визначені Європолом, так й інші: злочини проти навколишнього середовища, шахрайство, корупцію. Для виконання поставлених завдань Євроюст може вимагати від уповноважених органів країн-членів провадження розслідування або кримінального переслідування; створення спільних слідчих груп [10].

У напрямі удосконалення співпраці з Євроюстом сьогодні здійснюються позитивні кроки, адже представниками Генеральної прокуратури України здійснюється робота із остаточного доопрацювання тексту Угоди між Україною та Євроюстом.

Не меншої уваги заслуговує інший напрям регіонального співробітництва – у межах СНД. Правовою основою створення СНД є Угода про утворення СНД від 8 грудня 1991 року та Протокол до Угоди про утворення СНД; Алма-Атинська декларація від 21 грудня 1991 року. Фундаментальне значення має прийняття Статуту СНД 22 січня 1993 року [11].

Для вирішення питань, пов'язаних із координацією діяльності держав Співдружності у сфері спільних інтересів, було утворено вищий орган СНД – Раду голів держав, а також Раду голів урядів (ст. 21 Статуту СНД 1993 року). Дані орга-

ни визначають фундаментальні засади взаємодії держав СНД, їх уповноважених органів.

Питанням боротьби зі злочинністю присвячується діяльність спеціально створених органів СНД: Антитерористичного центру держав-учасників СНД, Ради міністрів внутрішніх справ держав-учасників СНД, Ради керівників органів безпеки і спеціальних служб держав-учасників СНД та інших.

Доцільно звернути увагу на діяльність Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території СНД (БКБОЗ СНД), участь у діяльності котрого Україна приймає з 1993 року [12], адже завдання Бюро безпосередньо пов'язані з забезпеченням боротьби зі злочинами міжнародного характеру.

БКБОЗ СНД є основним постійно діючим органом, створеним для забезпечення ефективної взаємодії міністерств внутрішніх справ і державних органів держав-учасниць СНД у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків й іншими видами злочинів. Його основними завданнями є: 1) координація взаємодії міністерств внутрішніх справ держав-учасниць СНД; 2) формування спеціалізованого банку даних про лідерів злочинного середовища, організаторів, активних учасників міжнародних злочинних співтовариств, їх злочинні зв'язки. Надання на запит чи за ініціативою відповідної інформації до зацікавлених міністерств внутрішніх справ держав-учасниць СНД; 3) забезпечення обміну інформацією між міністерствами внутрішніх справ й іншими правоохоронними органами держав-учасниць СНД; 4) участь у підготовці та реалізації Рішень Ради глав держав СНД, Ради глав урядів СНД і Ради міністрів внутрішніх справ у цьому напрямі; 5) збирання й аналіз інформації про стан взаємодії міністерств внутрішніх справ держав-учасниць СНД; 6) підготовка, за дорученням Ради міністрів внутрішніх справ і за ініціативою, інформаційно-аналітичних матеріалів та інших документів; 7) участь у розробці проектів міжнародних договорів, інших документів міжнародного характеру у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків, іншими небезпечними видами злочинів; 8) участь у проведенні конференцій і семінарів у цьому напрямі [13].

Слід констатувати, що переду-

мови налагодження взаємодії між органами досудового розслідування України та міжнародними організаціями у межах СНД є більш сприятливі, ніж з державами далекого зарубіжжя. Зокрема, це мовна спільність; подібність і зрозумілість законодавства; підтримання зв'язків між установами та окремими співробітниками. Попри вказані позитивні чинники, слід зауважити, що потенціал взаємодії реалізується не повною мірою.

За таких умов надзвичайно важливе значення має ґрунтовне ознайомлення співробітників органів досудового розслідування України із можливостями взаємодії, використанням допомоги відповідних представництв міжнародних організацій, особливостями досягнення поставлених завдань за умови міжнародного співробітництва. Зокрема, мова йде про розробку науково-методичних рекомендацій, проведення занять у практичних підрозділах з даної проблематики.

Література:

1. Бандурка О. М. Інтерпол : Міжнародна організація кримінальної поліції : [наук.-практ. посіб.]. — Х. : Основа, 2003. — 324 с.
2. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. — Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>;
3. Бірюков В. В. Інформаційно-довідкове забезпечення розслідування злочинів : проблеми теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / В. В. Бірюков. — К., 2011. — 31 с.
4. Родионов К. С. Інтерпол : вчера, сегодня, завтра / Родионов К. С. — [3-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Междунар. отношения, 1990. — 224 с.
5. Карпов О.Н. Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

юрид. наук : спец. 12.00.09 „Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / О.Н. Карпов. — К., 2011. — 20 с.

6. Інструкція про порядок надання доступу органам і підрозділам внутрішніх справ України до телекомунікаційної мережі I-24/7 [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС від 25 берез. 2011 р. № 109. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-instrukciyi-pro-porjadok-nadannja-dostupu-doc73959.html>

7. Решение Совета от 6 апреля 2009 г. о создании Европейского полицейского ведомства (Европол)[1] (2009/371/ПВД[2]) [Електронний ресурс]. — Режим доступа :

http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/law_defence/europol_decision.htm

8. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво [Електронний ресурс] : Закон України від 5 жовт. 2010 р. № 2576-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 6. — Ст. 48. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2576-17>

9. Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу : затв. наказом МВС України від 22 черв. 2012 р. № 560.

10. Шостко О. Ю. Перспективи співробітництва України з Європейськими інститутами у сфері протидії організованій злочинності / О. Ю. Шостко, О. М. Овчаренко // Питання боротьби зі злочинністю : [зб. наук. праць. / ред. кол. : Ю. В. Баулін (голов. ред.) та ін.]. — Х., 2008. — Вип. 15. — С. 110—122.

11. Статут Содружества Независимых Государств : принят на заседании Совета глав государств в г. Минске 22 января 1993 г. — Режим доступа :

http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_033

12. Решение о Положении о Бюро по координации борьбы с организованной преступностью и иными опасными видами преступлений на территории государств-участников Содружества Независимых Государств (Бишкек, 9 октября 1997 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_257

13. Положение о Бюро по координации борьбы с организованной преступностью и иными опасными видами преступлений на территории государств-участников Содружества Независимых Государств [Электронный ресурс] : утв. решением Совета глав правительств Содружества Независимых Государств от 22 нояб. 2005 г. — Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_a91